

Az idő érzékelése – a büntetés-végrehajtás falai közé záródott idő

The Perception of Time – Time Confined within the Walls of the Penitentiary

GAZSÓ Magdolna¹ 

Cél: Az idő szubjektív érzékelése az életszervezést meghatározó döntéseket tekintve minden ember számára alapvető jelentőségű. Különösen igaz ez speciális élethelyzetekben, speciális körülmények között, így a fogvatartottak életében is, akik nap mint nap élesen szembesülnek az időhöz való viszony problematikájával. Jelen tanulmány célja, hogy rövid áttekintést nyújtson az idő fogalmi meghatározásának kérdéséről, valamint bemutassa az időperspektíva-modellt mint a fogvatartotti populáció szubjektív időérzékelésének vizsgálatára alkalmazható elméleti és módszertani keretet.

Módszertan: A szerző szakirodalmi áttekintés során vizsgálja az idő szubjektív érzékelésének történettudományi aspektusait és az időperspektíva pszichológiai modelljét.

Megállapítások: Kiemelten érdemes kezelni a fogvatartottak időhöz való viszonyulását, mert az egyén időperspektívája alapvetően befolyásolja az együttműködési aktivitást és a felelősségvállalást, ezzel gyakorolva hatást a reintegrációt célzó programok hatékonyságára. Az időperspektíva tanult, vagyis újraszervezhető, korrigálható, ami jelen kontextusban azt a potenciált hordozza, hogy új, adaptívabb megküzdési stratégiák és differenciáltabb döntéshozatali folyamatok formálódjanak.

Érték: Alap kutatás jellegű munkánkra egy nagyobb merítésű kutatás bevezetőjeként tekintünk, amelynek felvetései, megállapításai a büntetés-végrehajtás napi reintegrációs és pszichológiai feladatellátásához rendelhető elméleti háttér és módszertani eszköztár bővítéséhez járul hozzá.

¹ Bv. őrnagy mesteroktató, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszék, e-mail: gazso.magdolna@uni-nke.hu

Kulcsszavak: idő, idő érzékelése, időperspektíva, pszichológiai modell, büntetés-végrehajtási reintegráció

Aim: The subjective perception of time is of fundamental importance to all people in terms of the choices they make in organising their lives. This is particularly true in specific life situations and circumstances, such as the lives of prisoners, who are confronted daily with the problem of their relationship to time. The aim of this paper is to provide a brief overview of the conceptual definition of time and to present the time perspective model as a theoretical and methodological framework for investigating the subjective perception of time in the prison population.

Methodology: the author conducts a literature review to examine the historiographical aspects of the subjective perception of time and the psychological model of time perspective.

Findings: The time perspective is learned, i.e. it can be reorganised and corrected, opening the way to new, more adaptive coping strategies and more differentiated decision-making processes.

Value: We consider our basic research work an introduction to a larger-scale research, the propositions and findings of which will contribute to the expansion of the theoretical background and methodological tools available for the daily reintegration and psychological tasks of the prison service.

Keywords: time, time perception, time perspective, psychological model, prison reintegration

Előjáróban

Közismert, hogy egy sor bonyolult fogalmat anélkül használunk, hogy ismernénk kialakulásának történetét, vagy akár a pontos definícióját. Az első esetre remek példa lehetne az emberi nyelv, amely a kommunikációs lehetőségek kinyílása révén megalapozta a homo sapiens evolúciós sikerét, ám ennek ellenére máig sincs konszenzus abban a kérdésben, hogy maga a nyelv mint olyan miként alakult ki. Második esetünkre olyan fogalmakat hozhatnánk elő, mint állam, társadalom, s más effélék, amelyeknek oly sok definíciója ismeretes, hogy csak gyanakodhatunk: nem lehet véletlen az egyetlen, mindenki által elfogadott definíció hiánya.

Jelen írásunkban az idő érzékelésének kérdését vizsgáljuk, méghozzá egy egészen speciális nézőpontból tekintve a problémára. Mert az idővel kapcsolatos kérdések átszövik a modern kor társadalmát, mindenütt ott lapulnak, ott is, ahol nem is gondolnánk. Amióta pontos időmérő eszközök állnak rendelkezésünkre, ismerjük a kronometrikus idő fogalmát, amely különösen a városlakók életszervezésében játszik nélkülözhetetlen szerepet (GIDDENS 2000). Ez a tisztán szociológiai megfontolás összefügghet a modern geográfiával, amely a tér és az idő kapcsolatát vizsgálja. Így például képet nyerhetünk egy város bizonyos részeinek térhasználatáról az idő függvényében. A geográfia e kreatív

ágát időföldrajznak nevezzük (HAGGETT 2006). De az idő kérdése (ha a filozófiától e helyütt eltekintünk) – érthető módon – leginkább a történettudományt foglalkoztatja. Nemcsak arról van szó, hogy az időszámítás, illetve ezzel összefüggésben egyes események datálása fontos a történettudomány számára (HAHN 2004). A múlt század közepe óta a történettudomány bizonyos iskolái éles különbséget tesznek a rövid és a hosszú ciklusú folyamatok közt – s ezzel máris az idő érzékelésének közvetlen közelében járunk (BRAUDEL 1985).² Az előzőhöz tartozhatna például a politikatörténet, hiszen egy uralkodó legfeljebb egy bő generációnyi időt tölt a trónon, a modern demokráciák kormányainak pedig egyszerre mindössze négy (esetleg öt) esztendő adatik. De például az étkezési szokások, bizonyos ételek preferálása vagy éppen elkerülése ennél sokkal hosszabb ideig érvényben marad, gondoljunk a mai zsidóság kóser előírásaira, amelyek bibliai megfogalmazása két és fél évezreddel ezelőtt történt meg.³ Már e néhány rövid megjegyzés fényében is jól látható, hogy az idővel való tudományos igényű foglalkozás teljes mértékben interdiszciplináris feladat.

Az időt mint az életszervezést meghatározó princípiumot fentebb már említettük, azonban a későbbiekben a hétköznapiól a speciális helyzetek irányába fordulunk majd, és arra kívánunk rámutatni, hogy a rendészet világán belül is sajátos helyet elfoglaló büntetés-végrehajtási intézetek falai közé zárt komplex életteret meghatározó speciális célok és feladatok viszonylatában mit jelenthet az idő érzékelése. Ebben az írásban, amelyet egy nagyobb lélegzetű munka előtanulmányának tekintünk, a büntetés-végrehajtási pszichológia látásmódját kívánjuk érvényesíteni, egy egészen speciális mezőre fókuszálva vizsgálatunkat. Elsődleges célunk, hogy áttekintsük, mit tudhatunk az időérzékelés jellegzetességeiről a pszichológia tudományának keretei közt. Távlatos célként az időérzékelés és a fogvatartotti lét attitűdjei közti lehetséges összefüggéseket szeretnénk feltárni.

A régebbi korok

Az idő fogalma számtalan nehézséget tartogat mindenki számára, aki megpróbál közelebb férkőzni hozzá.⁴ Mindenki által elfogadott definíció vele kapcsolatban nem létezik – s ez talán nem véletlen, s főként nem írható a kutatói érdektelenség számlájára. Az alapvető okok egyikeként talán azt jelölhetjük meg, hogy az idő kérdései a kezdetektől fogva foglalkoztatják az emberiséget, így aztán minden kor másként közelített hozzájuk. A partalanságot elkerülendő, a következőkben csak megemlítünk néhány aprónak tűnő, ám jelentékeny ténytet.

Feltűnő például, hogy a görög ókor előtti idők nyelvei (mint például a bibliai héber, vagy Mezopotámia ősi nyelvei) nem ismerik az elvont idő fogalmát, szavuk sincs rá. Amit ezekből a nyelvekből „idő”-ként fordítunk, az a valóságban mindig egy konkrét időpontot jelent. Másként fogalmazva: ezek az ősi civilizációk csak az idő egy adott pillanata iránt

² A francia történetírás vetette fel ezt a lehetséges distinkciót, amelyet ma leginkább Fernand Braudel neve kapcsán szokás említeni (BRAUDEL 1985: 66–89).

³ Az ételek felsorolása Mózes harmadik könyvében részletesen olvasható.

⁴ A probléma ókori vonatkozásainak máig nem elavult feldolgozását magyar nyelven is elérhetően adja HAHN 2004.

érdeklődtek. (Alighanem helyesen tették, hiszen a múlt éppen úgy nincs alávetve hatalmunknak, mint a jövő.) Különösen jelentősek az archaikus kultúrákban a hétköznapi idő folyását kiszámítható rendszerességgel megszakító és egyben azt strukturáló ünnepek (ELIADE 1996: 61–106).

Ám hiába a filozófia minden éleselméjű okfejtése, az idő érzékelésének mikéntjét a régi korok óta alapvető tulajdonságaink határozzák meg. Ezek közül most csak egyet említünk meg, az átlagos élettartamot. Az orvostudomány fejlődése, illetve – ami ugyanilyen fontos – az orvostudomány vívmányainak tömeges hozzáférhetősége tette lehetővé, hogy a Föld bizonyos régióiban az átlagos várható élettartam korábban soha nem látott hosszúságúra nyúljon. A gyerekhalandóság visszaszorítása alig több mint egy évszázados vívmány, ráadásul a bolygó lakosságának csak egy kis hányada élvezheti e helyzet áldásait. A 19. század előtt azonban Európában is más volt a helyzet. Az átlagéletkor csak lassan emelkedett, s hosszú időn keresztül nagyjából negyven év körül mozgott. Ez nem azt jelenti, hogy mondjuk a középkorban nem éltek akár hetvenévesnél is idősebb emberek, de számuk a mainak elenyésző töredéke lehetett csupán. A szülésben meghalt fiatal nők és a csecsemőkorban elhunytak nagy száma volt az, ami ennyire alacsonyra szabta az átlagot. De nem kizárólag erről lehet szó. Egészen bizonyosan másként érzékelték az idő múlását egy római arisztokrata, aki félkönyékre ereszkedve, pompás lakomákon kortyolgatta az akkori világ legfinomabb borait, és megint másként egy rabszolga, aki napi tizenhat órát dolgozott Szicília valamelyik mészkőbányájában. Az idő érzékelését tehát, a régi korokra tekintve, meghatározták az ember bizonyos biológiai adottságai éppen úgy, mint társadalmi státusza, vagyoni helyzete, és még egy sor egyéb tényező.

A középkorra mindez kissé megváltozik. Az idő természetesen ugyanolyan gyorsan telt ekkor is, mint előtte és utána is mindig. Ám a középkori ember gondolkodását – így vagy úgy, és természetesen iskolai végzettségtől, vagyoni, társadalmi és sok más egyéb helyzettől függően – erőteljesen meghatározta az egyház időről vallott és közvetített nézetrendszere. Ennek alapjait itt most szükségtelen kifejtenuünk, elegendő, ha csak a legfontosabb vonásokat említjük meg, a teljesség igénye nélkül. Az egyház tanítása nyomán a földi életet úgy tekintették, mint a halál utáni örök élet egyfajta előzményét. Az időt, amely a középkori ember számára is elég rövidre szabott, érdemszerzésre volt érdemes felhasználni. Olyan érdemek szerzésére, amelyek az egyén számára biztosították, hogy a halál utáni örök életet a mennyben tölthesse el. Az idő folyását ebből a szempontból (is) fontos ünnepek tagolták, amelyeknek a száma sokszorosan meghaladta a mai egyházi ünnepeket. Közülük is kiemelkedett a karácsony, a húsvét, s ezen felül régiók szerint különböző módon a különféle szentek emléknapijai.

Az egyház azonban természetesen sosem tudta teljes mértékben meghatározni az embereknek az életéről, így természetesen az időről vallott felfogását sem. A középkor hétköznapi életében beszélhetünk például a parasztok idejéről, a kereskedők idejéről, azaz arra kell gondolnunk, hogy az eltérő foglalkozási ágak képviselői másként érzékelték az idő múlását (LE ROY LADURIE 1997). Az egyház által propagált és az élet által kikényszerített időfelfogás tehát mintegy egymásra rakódva határozta meg a középkori emberek életét. Természetesen jó néhány furcsaságról is értesülünk, amelyek az egyházi tanításhoz kötődnek, de amelyeket maga az egyház sosem hirdetett. Egyetlen példa elegendő, hogy bemutassuk, milyen széles skálán mozgott már a középkorban is az idő percepciója.

Adataink vannak arról, hogy az egyházi körmenetek közül azokat övezte a legnagyobb érdeklődés, amelyeken körbevitték az Oltáriszentséget.⁵ Az idő érzékelése azonban képes volt még ennél is konkrétabb formát ölteni. Bizonyos helyeken és időkben tartotta magát az a meggyőződés, hogy amíg egy ember szentmisén, vagyis az Oltáriszentség jelenlétében van, addig nem öregedik – azaz mintegy képes kilépni a reális időből (HUIZINGA 1976: 121–122).

A középkor végeztével egyre több adatunk van az idő fontosságáról. A távolsági kereskedelem és a nemzetközi diplomácia fejlődésével egyre nagyobb jelentősége lett annak, hogy egy adott árucikk vagy egy karaván, egy hajó mekkora távolságot mennyi idő alatt tesz meg. Az idő tehát mintegy profanizálódik, kezd leválni a szakralitás világáról (BRAUDEL 1996: 403).⁶

Az időt a középkor óta egészen napjainkig kitüntetett figyelem és csillapíthatatlan kíváncsiság övezi. A nyugati gondolkodás kevés jelenséggel foglalkozott többet, mint éppen az idővel, és kevés jelenségről tud olyan keveset, mint éppen az időről. Pedig a modern világban úgy teszünk, mintha már megzaboláztuk volna, és olyanokat mondunk, hogy időzavar, időbeosztás (úgy is, mint *time management*), itt az ideje valaminek, és még sorolhatnánk. Ráadásul a szó nemcsak a köznapi beszédben követel kitüntetett helyet magának, hiszen gondolkodók, tudósok egész sora töprengett azon, hogy mit jelent az idő, annak kezdete vagy a vége. S hogy a kérdés mennyire bonyolult, azt mi sem jelzi jobban, mint az, hogy az egymástól független, nagy kultúrák mennyire eltérő módon viszonyulnak az idő kérdéséhez (JUNG 2005). Jelen írásunk szempontjából természetesen a modern pszichológia és az idő percepciójának kérdése a legfontosabb, mert ez az az ösvény, amelyen haladva olyan információkhoz juthatunk, amelyek a büntetés-végrehajtás napi gyakorlatában is hasznosíthatók.

A modern pszichológia és az idő percepciója

A fenti rövid történettudományi áttekintésben foglaltakhoz hasonlóan a pszichológia tudománya is az egyén életvezetésének megkerülhetetlen elemeként írja le az idő fogalmát. A pszichológia azonosítani és egyben differenciálni igyekszik az idő fogalmi meghatározását éppúgy, mint az idő szubjektív érzékelését befolyásoló tényezőket. Alapvető különbséget tesz az objektív, azaz a mérhető és a szubjektív, vagyis az érzékelt idő között. Más meghatározásban belső és külső időről beszélhetünk (BERGSON 2001). Gondoljunk csak bele abba a nem ritkán előforduló hétköznapi helyzetbe, amikor késésben vagyunk egy számunkra fontos találkozóra sietve. Haladásunkat lassúnak, nehézkesnek, az időt gyorsan száguldónak érzékeljük. Akkor is csalóka játékba von minket az idő, amikor valamilyen okból kifolyólag várakozni kényszerülünk, hiszen ilyenkor ólomlassúságának érezhetjük annak múlását. Tétélezzük fel, hogy mindkét esetben húszat lépett előre az óra nagymutatója, a két helyzet mégis merőben más időélményt generál bennünk. Az idő érzékelését számtalan komponens határozza meg; a személyiség jellemzői, szokásaink,

⁵ A mise során átváltoztatott ostyáról van szó, amely az egyház tanítása szerint Jézus Krisztus teste.

⁶ A szerző az egyes városok közti távolság leküzdéséhez szükséges időről igen informatív összefoglaló táblázatot közöl.

tapasztalataink, kognitív folyamataink sajátosságai, érzelmeink, motivációink és az adott szituációt alkotó elemek összehatása.

A szituatív időérzékelés kérdésének horizontján túl is van mit keresnünk. Két amerikai pszichológus, Zimbardo és Boyd több évtizednyi kutatása eredményeként meghatározta az időperspektíva fogalmát, és megalkotta a mérésére szolgáló pszichometriai eszközt (Zimbardo Time Perspective Inventory – ZTPI) (ZIMBARDO–BOYD 1999).⁷ Az időperspektívát úgy azonosítják, mint döntéseink alapvető mozgatórugójának egyikét, amely esszenciálisan befolyásolja élményeinknek, tapasztalatainknak a múlt-jelen-jövő pszichológiai keretbe rendeződését, ezzel adva irányt társas viszonyainknak, élethelye-teink jelentéssel történő felruházásának (BOYD–ZIMBARDO 2012). Fontos megjegyezni, hogy az időperspektíva általában nem tudatos folyamat, de tudatosítható és újratanulható, aminek jelentőségéről a későbbiekben szót ejtünk még.

Abban talán egyetértünk az olvasóval, hogy egész más életút körvonalainak kibontakozását valószínűsíthetjük akkor, ha valaki csak a jelen pillanat örömeit akarja átélni jövőkép és a múltbeli tapasztalatok tanulságainak felhasználása nélkül, mint akkor, ha az említett hármas – múlt, jelen, jövő – idői tagozódásból kivétel nélkül mindegyiknek jelentősége van az egyén számára. Az időhöz való viszonyban megjelenő egyéni különbségek tetten érhetők az egyén viselkedésében, választásaiban, kapcsolataiban.

Az időperspektíva modelljét jelen írásban nem kívánjuk mélységében részletezni, azonban a téma áttekinthetősége szempontjából egy rövid bemutatást indokoltnak tartunk. A múlt, jelen és a jövő idődimenziói mentén öt idői orientációs típust határoz meg a modell (kiegészítésként meg kell említeni egy hatodik orientációt, a holisztikus jelen perspektívát, amivel ezen keretek között nem kívánok foglalkozni, tekintettel arra, hogy a nyugati kultúrában nem jellemző orientáció, amely az időperspektívát vizsgáló kérdőívnek [ZTPI] sem része). A múlt orientáció lehet pozitív, és lehet negatív. Míg az előbbi a korábbi tapasztalatok pozitív élményeit használja a jelenben hozott döntések, jövőbeni célok meghatározásakor, addig az utóbbi azon emlékeket, élményeket hangsúlyozza jelen választásaiban, amelyek negatív tartalmakat hordoznak. A jelen orientáció az „itt és most”-ra koncentrált, leértékelődik benne a múlt és a jövő jelentősége. Ennek a dimenzió-nak is két típusa van, a jelen-hedonista, amely szemlélet középpontjában az igények, szükségletek keltette frusztráció azonnali csökkentése vagy megszüntetése, valamint az örö-mérzet maximalizálására való törekvés áll, míg a jelen-fatalista meggyőződése, hogy saját akaratából semmit sem tud elérni, döntési szabadsága nincs, csak sorsa. Az utolsó a jövő szemlélete, amely a jövőbe mutató célok, hosszú távú tervek megvalósítására való kitartó törekvést foglalja magában (DOMBI 2018).

A fent vázolt idői orientációk mindegyike jelen van az egyénben. A kérdés mindig az, hogy azok milyen hangsúlyokkal, arányokkal rendeződnek egységbe, és hogyan illeszkednek az adott élethelyzethez. A modell meghatározza a kiegyensúlyozott időperspektíva-profil-t,

⁷ Az időperspektíva fogalmát sokan, sokféle elméleti keretbe helyezve vizsgálták és értelmezték, jelen írásban a leg-szélesebb körben elterjedt koncepciót alkalmazom: ZIMBARDO–BOYD 1999. Az általuk kidolgozott kérdőív viz-szsgálja az egyén szociális, személyes, érzelmi és kognitív faktorait, illetve az egyén percepcióját cselekedeteiről és céljairól.

amelyben a múlt-negatív és jelen-fatalista dimenzió alacsony, a jelen-hedonista és jövőorientált közepes, a múlt-pozitív magas értéket képvisel (ZIMBARDO–BOYD 1999).

A büntetés-végrehajtás pszichológiája és az idő érzékelése

De ha csakugyan a hétköznapi keretrendszerben, sőt azon belül egy egészen speciális közegben, a börtönéletben próbáljuk meg értelmezni ezt a már sok fejtörést okozott fogalmat, akkor még nehezebb helyzetben vagyunk.⁸ A dolgon éppenséggel nem segít, hogy annak idején feltalálták a pontos, majd lassan mindenki számára elérhető karórát, mert így központi jelentőségűvé vált az idő szakaszokra osztása (GIDDENS 2000).⁹ Akár komikusnak is gondolhatnánk, hogy meg akarunk mérni valamit, aminek a mibenlétéről tulajdonképpen fogalmunk sincs. Ám akár városlakók vagyunk, akár egy nyugodt faluban, az erdő szélén élünk, a mai Nyugat embereként ha akarnánk, se tudnánk szabadulni attól, hogy nyugtalan tekintetünket folyvást az órákra vagy a telefonunkra vessük, hátha valahol a modern találmány mögött felsejlik az idő maga.

Ám mindezek a gondok és nehézségek egy fogvatartott számára, a börtönélet mindennapjai során teljesen más formában, sokkal nehezebben megoldható feladatként merülnek fel (GIDDENS 2000). Az úgymond „kinti” életben – persze bizonyos korlátok közt – alapvetően mi magunk döntünk arról, hogy mire szánunk időt, s mire nem, de legalábbis dönthetünk arról, hogy mire mennyi időt szánunk. A fogvatartottak számára alapvető, mondhatnánk létfontosságú, hogy a szabad időbeosztás lehetőségéről való lemondást elfogadják. Valljuk be, nem is tehetnek mást, hiszen a börtön totalitása az idő strukturálására is kiterjed, és ezzel a megváltoztathatatlan helyzettel viaskodni egyet jelenthet belső erőforrásaik teljes kimerítésével.

Ám az idő ettől függetlenül is fontos szerepet játszik a fogvatartottak életében (FIÁTH 2012).¹⁰ A szubjektív percepció jelenségét itt sem lehet megkerülni. A szabad életben is számtalan dologtól függ, mennyire gyorsnak vagy éppenséggel lassúnak érezzük az idő múlását. A fogvatartottak időre vonatkozó percepciója több tekintetben is torzít. Az adott intézet fogvatartotti populációján, illetve az elhelyezésre szolgáló zárkán belüli hierarchiában elfoglalt pozíció is meghatározhatja, hogy mely fogvatartott mennyiben dönthet saját idejének felhasználásáról. A hierarchiában alacsonyabb szinten helyet foglaló elítéltek teljesen másként érzékelhetik az idő múlását, mint szerencsésebb társaik. A börtönben a fogvatartottak úgy érezhetik, hogy ólomlábakon vánszorog az idő. És az időnek ez a kétségbeejtő lassúsága csak fokozódik a szabadulást közvetlenül megelőző időszakban. A szabadulás után változik az élethelyzet, s ezzel változik a szubjektív percepció optikája is, és a börtönben töltött idő hirtelen lerövidül, mintha felgyorsulna a korábban csak csordogáló idő.

⁸ *A bezárt idő szorításában* című írás a Veszprémi Várbörtön *Az ember a rács mögött* című kiállítási anyagának részét képezi (GAZSÓ 2023).

⁹ Ebben az összefüggésben a kronometrikus idő mint lényegi elem jelenik meg (GIDDENS 2000: 129).

¹⁰ A kérdéskört valódi tapasztalatok alapján járja körül FIÁTH 2012: 39–62.

Ha az idő napi kérdéseitől elemelkedünk kissé, akkor azt látjuk, hogy a fogvatartottak szubjektív percepciójában az idő végtelenségének érzése is felmerül (FEKETE 2022). A jövőtlenség érzését is ide kapcsolhatjuk, különösen extrém hosszú, esetleg életfogytig tartó büntetésre ítélt fogvatartottak esetében. De ha elvész a lélek lehetőségei közül a jövő, akkor a helyét kíméletlenül elfoglalja a jelen, s az így kialakuló jelentudatosság komoly lelki terhet jelent az elítéltek számára. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy mivel az idő strukturalása nincs a fogvatartott kezében, valamiféle menekülési, megküzdési útvonalként gyakorta láthatjuk az irreális fantáziák világába való elmerülést. Nem nehéz elgondolnunk, hogy ezek a fantáziák nem segítenek az időhöz kötődő gondok megoldásában, éppen ellenkezőleg: elviselhetetlen feszültséget okoz, amikor a való élet ellentmondást nem tűrően átveszi az irreális fantáziák helyét. Ha az elítélt nem az irreális fantáziák világába menekül, hanem tudatosan képezi magát, mintegy felkészül a szabadulás utáni életre, olyan tevékenységeket folytat, amelyekre a kint maradt környezetének a tagjai esetleg még büszkék is lehetnek, s amely tevékenységek segítségével lehetnek a szabadulás utáni életben is, akkor az idő szubjektív percepciója valósággal a korábbi modell ellentétébe fordul (FEKETE 2022). Ezzel a reintegrációs folyamat szempontjából is jelentős előrelépés történik, hiszen ebben az esetben a fogvatartott proaktív hozzáállása, a saját szándékából történő időstrukturalás gyakorlása nagyban hozzájárulhat a reintegrációs folyamat sikeréhez mind az önbecsülés, mind az újonnan elsajátított vagy már meglévő készségek, képességek gyakorlásának, differenciáltabb kimunkálásának lehetőségén keresztül.

Az időperspektíva fentebb tárgyalt modellje szerint az idői orientáció tanult, nem pedig velünk született, ezért újratanulható, formálható, vagyis az egyén képes lehet arra, hogy korrigálja időperspektíváját és finomítsa döntéshozatali folyamatait. Mindezekkel képességei, lehetőségei új, adaptívabb megküzdési stratégiákat tartalmazó perspektívákkal befolyásolhatják életvezetését.

Összegzés

Ahogy a fentiekben láthattuk, az idő mint probléma ősidők óta foglalkoztatja az emberiséget. A történelem ugyan soha nem ismétli meg pontosan önmagát, ám tagadhatatlan, hogy léteznek korszakokon, sőt akár évezredekben átnyúló mintázatok. Ez az oka annak, hogy a történettudomány hozadéka releváns lehet akkor is, ha a jelen szempontrendszerének valamelyike felől szemléljük magát az időt. Ám a történeti áttekintés még egy fontos dologra taníthat, s e tanítást a modern pszichológia vizsgálatai teljes mértékben megerősítik. Igen fontos belátásként kell kezelnünk, hogy az absztrakt idő vizsgálata ugyan igen érdekes és lényeges lehetőség (főleg talán a filozófia számára), de nem ez az egyetlen releváns megközelítési módja a kérdésnek. Az idővel való szembesülés ugyanis olykor egyenesen konfrontáció a mindennapi emberi tapasztalatokban. Nemcsak az fontos tehát, hogy mi is az idő, hanem az is – s jelen kérdésfeltevésünk szempontjából ez talán még fontosabb is –, hogy egy adott élethelyzetben levő adott csoport miként érzékeli az idő múlását. A szubjektív percepció mindig is meghatározó része volt az emberi tapasztalatnak. Ám minél messzebbre ereszkedünk a múlt közismerten mélységes mély kútjába, annál kevesebb forrás áll a rendelkezésünkre e szubjektív percepció elemeinek megragadásához.

A fogvatartottak ezzel szemben a jelenben élve kitűnő lehetőséget kínálnak nekünk az idővel kapcsolatos szubjektív percepció vizsgálatára. Egy ilyen, kellő szélességben és ugyanakkor kellő mélységben elvégzett vizsgálat több haszonnal is kecsegtet a büntetés-végrehajtás mindennapjaiban. Egyfelől releváns információkhoz juthatunk a fogvatartottak várható viselkedési mintáját illetően attól függően, hogy milyen módon kezelik az idő múlását. Másfelől pedig az így nyerhető adatok nagyban segíthetik a reintegrációs törekvések egyéniesített realizálását.

Mi, akik kint, a szabad életben mozgunk, mi sem szabadulhatunk fel az idő rabságából. Nekünk is figyelniünk kell múltó perceinkre, napjainkra, éveinkre. A fogvatartottak élethelyzetében mindez természetesen sokkal súlyosabb formában jelenik meg. A szabadságvesztés letöltése által hordozott sokféle hiány természetes nehezékeket aggat az idő múlására; egy ritkán vagy egyáltalán nem látott felnövő gyermek, egy fontos személynek szóló el nem mondott utolsó szó, egy el nem mesélt történet. Ám alighanem mindenkire nézve igaz, hogy az óra ütései arra figyelmeztetnek: az időnek rendkívüli ereje van, hiszen irányt ad és egyben határt szab életünknek.

Felhasznált irodalom

- BERGSON, Henry (2001): *Time and Free Will. An Essay on the Immediate Data of Consciousness*. North Chelmsford, MA: Courier Corporation.
- BOYD, John – ZIMBARDO, Philip (2012): *Időparadoxon*. Budapest: HVG Kiadó.
- BRAUDEL, Fernand (1985): *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus, XV–XVIII. század. A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és a lehetetlen*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- BRAUDEL, Fernand (1996): *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában I–III*. Budapest: Osiris Kiadó.
- DOMBI Edina (2018): *Az időperspektíva hazai mérése, személyiségvonásokkal való összefüggéseinek vizsgálata és egy új jövőorientációs mérőeszköz kidolgozása*. PhD-disszertáció. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Doktori Iskola. Online: https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/9798/1/DombiEdina_disszertacio.pdf
- ELIADE, Mircea (1996): *A szent és a profán*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- FEKETE Márta (2022): *Zárt intézeti neveltek és zárt intézetben dolgozók motivációs bázisának elemző vizsgálata*. PhD-disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola. Online: <http://hdl.handle.net/20.500.12944/20129>
- FIÁTH Titanilla (2012): *Börtönkönyv. Kulturális antropológia a rácsok mögött*. Budapest: Háttér Kiadó.
- GAZSÓ Magdolna (2023): *A bezárt idő szorításában*. Online: <https://varbortonveszprem.hu/oldal/a-bezart-ido-szoritasaban>
- GIDDENS, Anthony (2000): *Szociológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
- HAGGETT, Peter (2006): *Geográfia. Globális szintézis*. Budapest: Typotex Kiadó.
- HAHN István (2004): *Naptári rendszerek és időszámítás*. Budapest: Neumann Kht.
- HUIZINGA, Johan (1976): *A középkor alkonya. Az élet, a gondolkodás és a művészet formái Franciaországban és Németalföldön a XIV. és XV. században*. Budapest: Magyar Helikon.
- JUNG, Carl Gustav (2005): *A nyugati és a keleti vallások lélektanáról*. Budapest: Scolar Kiadó.

- LE ROY LADURIE, Emmanuel (1997): *Montaillou, egy okszitán falu életrajza (1294–1324)*. Budapest: Osiris Kiadó.
- ZIMBARDO, Philip G. – BOYD, John N. (1999): Putting Time in Perspective. A Valid, Reliable Individual-Differences Metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1271–1288. Online: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.77.6.1271>